

Зростання впливу роздрібного інвестора в сучасних умовах: ключові чинники

Сергій Зємцов

*аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ZiemtsovSB@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2253-501X*

Інвестиційна привабливість та ефективно функціонуючий фондовий ринок є фундаментальними умовами формування стійкої економіки, розвитку підприємництва, модернізації виробництва та забезпечення фінансової безпеки держави. Для України, яка проходить етап глибоких структурних перетворень, інтегрується до міжнародних фінансових ринків і прагне зміцнити власну економічну незалежність, ключовим завданням стає мобілізація внутрішніх інвестиційних ресурсів. Саме тому дедалі більшого значення набуває сегмент роздрібних інвесторів – фізичних осіб, які інвестують власні заощадження у фінансові активи та стають помітними учасниками ринку капіталу.

Упродовж 2010-2024 рр. глобальні ринки капіталу пережили масштабну трансформацію, що зумовила якісну зміну ролі приватного інвестора. Якщо раніше (у 2000-2005 роках) участь домогосподарств у фондовому ринку була обмеженою через високі транзакційні витрати, складні процедури, інформаційні бар'єри та домінування інституційних інвесторів, то цифровізація фінансової інфраструктури поступово зруйнувала ці обмеження. Сучасні інвестиційні технології – мобільні брокерські застосунки, фракційні акції, автоматизовані стратегії та робоадвайзинг – разом із відмовою брокерів від торгових комісій і появою доступу до глобальних ринків сформували нову модель поведінки приватних інвесторів. Інтуїтивні мобільні платформи, алгоритмічні системи аналітики та автоматизовані консультаційні сервіси значно спростили інвестування, інтегрувавши його у щоденну фінансову діяльність користувачів і зробивши можливим вхід на ринок навіть із невеликими сумами.

Однією з найбільш показових юрисдикцій, де трансформація цього сегмента стала очевидною, є Сполучені Штати Америки. За даними Investment Company Institute (ICI), у 2023-2024 рр. понад 60% американських домогосподарств володіли інвестиційними фондами [1], що демонструє високий рівень залученості населення до фінансових ринків. Важливим чинником зростання ролі приватного інвестора стало поширення пасивних інвестиційних стратегій – ETF (exchange-traded fund) та індексних фондів. У 2013-2023 рр. ETF суттєво знизили бар'єри входу для диверсифікованих портфелів і стали основним інструментом для інвесторів-початківців; за цей період частка пасивних фондів у США перевищила 50% активів інвестиційної індустрії, а сукупні AUM ETF зросли до понад кількох трильйонів доларів [1]. Для учасників корпоративних пенсійних програм пасивні стратегії стали типовим механізмом довгострокового накопичення у межах схем 401(k), що суттєво розширило охоплення роздрібних

інвесторів.

Вагомий вплив на структуру ринку мали зміни у брокерському секторі. Конкуренція між провідними брокерами призвела до впровадження моделі zero-commission, тобто відмови від торгових комісій. Це спричинило перехід індустрії до безкомісійної торгівлі та різке зростання кількості активних роздрібних рахунків. Переломним моментом стало оголошення найбільших брокерів у жовтні 2019 року про комісію \$0 за торгівлю акціями та ETF [2]. Після цього брокери переключилися на інші джерела доходів – маржинальне кредитування, платні сервіси та payment-for-order-flow (PFOF), що стало основою нової моделі монетизації [3]. Це забезпечило можливість підтримувати низькі тарифи та підвищило ліквідність ринку. Розвиток цифрової інфраструктури – доступ до корпоративної звітності, аналітичних матеріалів, автоматизованих систем порівняння активів і рекомендаційних алгоритмів – дав змогу інвесторам-початківцям швидше орієнтуватися у складних фінансових інструментах. У результаті США стали однією з країн із найвищою часткою роздрібною участі у фондових ринках: за оцінками, у 2024 році роздрібні інвестори забезпечували близько 17.9% щоденного торговельного обороту [4].

Важливим проявом зміни ролі роздрібних інвесторів став феномен «мем-акцій». Події навколо GameStop і AMC у 2021 році показали, що координація великої кількості приватних інвесторів через цифрові платформи може помітно впливати на динаміку цін. За даними U.S. Securities and Exchange Commission (SEC), підвищена активність роздрібних трейдерів під час цих подій суттєво вплинула на обсяги торгівлі та волатильність активів [5]. За оцінками Bank for International Settlements (BIS), така взаємодія, підсилена соціальними мережами, призводить до конкретних ефектів: підвищеної волатильності, короткочасних цінових стрибків та «інвестиційних хвиль» [6]. Це свідчить, що технологічні платформи створили нові механізми ринкової поведінки, де інформаційні та соціальні сигнали можуть мати сильніший вплив, ніж фундаментальні показники компаній. Такі зміни означають перехід приватних інвесторів від пасивної ролі до активної участі у формуванні ринкових рухів.

Регуляторні структури стикаються з потребою адаптувати підходи до нагляду, оскільки цифрова координація інвесторів виходить за межі традиційних моделей поведінки. У США пов'язані з цим ризики зменшуються завдяки високому рівню фінансової грамотності населення, великому обсягу ринку та розвиненій інституційній інфраструктурі, що знижує ймовірність виникнення системних дисбалансів [1].

Український контекст відрізняється тим, що сегмент роздрібних інвесторів лише формується. Рівень участі населення у фондовому ринку залишається низьким: частка домогосподарств серед власників внутрішніх державних облігацій становить близько 4%, а кількість фізичних осіб, які мають брокерські рахунки, не перевищує 300-350 тис., що є менш ніж 1% від дорослого населення України [7]. За оцінками міжнародного опитування OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) /INFE (International Network on Financial

Education) [8], рівень фінансової включеності населення в Україні залишається одним із найнижчих серед країн-учасниць, що узгоджується з офіційною статистикою Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України (National Securities and Stock Market Commission, NSSMC) [9]. Показники фінансової грамотності також є нижчими, ніж у країнах-членах OECD: United States Agency for International Development (USAID) та Національного банку України (НБУ) [7], інтегральний індекс фінансової грамотності становив 12,3 бала з 21 можливого, а за результатами міжнародного опитування OECD/INFE [8] 2023 року – близько 63 зі 100, що є нижчим за середній рівень країн OECD.

Водночас потенціал розвитку ринку є значним. Внутрішні заощадження населення можуть стати джерелом довгострокового інвестиційного капіталу за умови створення надійних гарантій захисту інвесторів та підвищення прозорості ринку. Запровадження у 2023-2024 рр. оновленого реєстру іноземних цінних паперів розширило можливості для українських інвесторів: вони отримали легальний доступ до акцій та біржових фондів провідних міжнародних компаній, що раніше часто здійснювалося через неформальні або непрозорі схеми [10]. Це стало важливим кроком до формування більш довірчої та передбачуваної ринкової інфраструктури.

Подальший розвиток українського ринку залежить від поєднання інституційного реформування, модернізації технологічної інфраструктури та покращення фінансової освіти. Інституційні зміни мають охоплювати вдосконалення регуляторних механізмів, підвищення прозорості фінансових операцій та формування стабільної податкової політики щодо інвестиційної діяльності. Досвід розвинених ринків, зокрема США, демонструє, що ефективний нагляд і сучасна ринкова інфраструктура є ключовими чинниками стабільного інвестиційного середовища. Звіт SEC щодо структури американського ринку акцій та опціонів у 2021 році підкреслює важливість адаптації регулювання до технологічних змін [5]. Технологічні інновації повинні забезпечувати ширший і зручніший доступ до інвестування, водночас підтримуючи необхідний рівень безпеки. Оновлена у 2023 році Національна стратегія фінансової грамотності, підготовлена НБУ у співпраці з OECD, спрямована на підвищення фінансових компетенцій населення та стимулювання участі молоді у ринку [11].

Висновки. Воєнні умови впливають на поведінку приватних інвесторів: підвищена невизначеність, ризики втрати доходу та коливання валютного ринку змушують домогосподарства обирати короткострокові або найбільш захищені інструменти, серед яких переважають депозити та ОВДП (облігації внутрішньої державної позики). Це стримує розвиток активного інвестування, але водночас підкреслює потребу у стабільних механізмах захисту інвесторів і розвитку ринкової інфраструктури. Порівняння з США демонструє потенційний напрям розвитку: за належної модернізації та розширення можливостей доступу до інвестиційних інструментів приватні інвестори можуть відігравати помітну роль у ліквідності, ринковій динаміці та залученні капіталу. Україна має потенціал сформувати подібну модель, якщо інституційні, технологічні та освітні зміни

будуть реалізовані системно і взаємодоповнююче.

Ключові слова: ринок капіталу; інвестиції; чинники впливу; міжнародний досвід; фінансова поведінка; війна; економічна невизначеність.

Список використаних джерел

1. Investment Company Institute. 2023 Investment Company Fact Book. Washington (DC): ICI; 2023. URL: <https://www.ici.org/system/files/2023-05/2023-factbook.pdf>
2. Aggarwal D, Choi AH, Lee Y-HA. Retail Investors and Corporate Governance: Evidence from Zero-Commission Trading. Finance Working Paper No. 957/2024. Brussels: European Corporate Governance Institute (ECGI); 2024. URL: https://www.ecgi.global/sites/default/files/working_papers/documents/retailinvestorsandcorporategovernance.pdf
3. International Organization of Securities Commissions (IOSCO). Retail Market Conduct Task Force Final Report. Madrid: IOSCO; 2023. URL: <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD730.pdf>
4. Securities Industry and Financial Markets Association (SIFMA). Equity Market Structure Compendium – US Equity Market Structure. New York: SIFMA; 2024. URL: https://www.sifma.org/wp-content/uploads/2024/03/SIFMA-Insights-Equity-Market-Structure-Compendium_as-of-2-26-1.pdf
5. U.S. Securities and Exchange Commission (SEC). Staff report on equity and options market structure conditions in early 2021. Washington (DC): SEC; 2021. URL: <https://www.sec.gov/files/staff-report-equity-options-market-struction-conditions-early-2021.pdf>
6. Bank for International Settlements. Market dysfunction and retail trading during the meme stock episode. BIS Quarterly Review; 2021. URL: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt2109.htm
7. USAID Financial Sector Transformation Project, & National Bank of Ukraine. Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine in 2021: Survey report. Kyiv: National Bank of Ukraine; 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021_en.pdf
8. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy. Paris: OECD; 2023. URL: <https://www.oecd.org/financial/education>
9. National Securities and Stock Market Commission of Ukraine (NSSMC). Commission Activity Report 2024. Kyiv: NSSMC; 2024. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/annual-report-nssmc-2024.pdf>
10. PARD. (2024). NSSMC approves the Regulation on the Register of Foreign Issuers' Securities Admitted to Circulation in Ukraine. URL: <https://www.pard.ua/uk/news/6210-nktspfr-zatverdzheno-polozhennya-pro-reyestr/>
11. National Bank of Ukraine. National Strategy for Financial Literacy Development until 2030. Kyiv: NBU; 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Literacy_en.pdf